

györgy
LIGETI

borko špoljarić

Samo su najveći umjetnici znali pronaći i poduzeti onaj odlučni korak u trenutku stvaralačke krize, a Györgyju Ligetiju (1923. - 2006.) je to 1980-ih itekako dobro pošlo za rukom. I zato je on bez pogovora jedan od najvećih – bez obzira na stoljeće, stil ili neku drugu odrednicu! I stoga je veličina Ligetijeve stvaralačke „avanture“ i jedinstvenost njegova „genijalnog uma“ (a Ligeti je to bez sumnje bio), kao da je zapravo insistirala da se njegov opus u povijest diskografije upiše na nesvakidašnji način, način koji će buduće generacije pamtit i prepričavati kao nesvakidašnji slučaj - dijelom kao povijest, a dijelom kao pripovijest. Jer Ligetijev opus drukčije nije niti zaslužio.

O Ligetiju najbolje govori njegova glazba pa umjesto uobičajne suhoparne biografije povodom stogodišnjice smrti pozabavit ćemo se značajnim diskografskim izdanjem - The Ligeti Project.

THE LIGETI PROJECT

Warner (5 CD)

Značajan Ligeti projekt nastao je nakon dosta muka, no valja ga se prisjetiti prilikom stote godišnjice rođenja velikog skladatelja. Naime,

početkom 1990-ih Vincent Meyer, mecena i predsjednik cijenjenog orkestra Philharmonia, dolazi na ideju o integralnom snimanju opusa jednoga od najizazovnijih, najutjecajnijih i najuzbudljivijih skladatelja XX. stoljeća - Györgyja Ligetija. Prijedlog upućuje diskografskoj kući Sony, koja već 1997. godine izlazi s prvim nosačima zvuka. Planirano je ukupno trinaest ploča, no ono s čime Sonyjevi urednici nisu računali Ligetijeva je krajnja kritičnost i zahtjevnost u odnosu na svaki detalj izvedbe, pa kada se napokon dolazi do „Lontana“, „Atmosfera“ i drugih djela za velike sastave, javljaju se i prvi veliki problemi i Sony preko noći diže ruke od projekta. Na sreću, 2001. godine diskografska kuća Teldec nastavlja gdje je Sony stao; nitko se pritom ne zabrinjava što se Ligeti Edition pretvara u The Ligeti Project, jer tada još uvijek neovisna diskografska etiketa ulijeva vjerodostojnost, a urednici u Teldecu jasno se nadovezuju na ranije postavljeni koncept u sretnom spoju ostvarenja iz različitih faza Ligetijeva skladateljstva.

Na mjesto Philharmonie uskače Berlinska filharmonija pod vodstvom mladoga britanskog dirigenta Jonathana Notta. Najveću umjetničku odgovornost za uspješni završetak projekta na svoja leđa tada preuzima priznati nizozemski pijanist, skladatelj i dirigent Reinbert de Leeuw sa svoja dva izvanserijska komorna ansambla - Asko i Schönberg. Iako su se nakladnici nadali kako će projekt zaključiti s Ligetijevim osamdesetim rođendanom, posljednji od pet CD-a izlazi tek 2004. godine, u godini u kojoj je Ligeti, zajedno s B. B. Kingom, primio prestižnu švedsku Polarnu nagradu, ali se zbog već prilično lošeg zdravlja ne pojavljuje na svečanoj dodjeli u Stockholmu. Veliki majstor umire 12. lipnja 2006.

godine u Beču, a diskografski gigant Warner (koji je u međuvremenu preuzeo Teldec), u ožujku 2008. godine konačno objavljuje svih pet dijelova Ligeti-projekta.

Cjelovito izdanje obuhvaća većim dijelom orkestralnu, vokalno-instrumentalnu i koncertantnu glazbu. Petom su disku pridodani i Ligetijevi rani pokušaj u elektroničkoj glazbi („Artikulacije za vrpcu“ iz 1958.), kao i nekolicina djela s početka njegova skladateljstva. Na prvom nosaču zvuka dvije su skladbe za komorni orkestar: „Melodien“ (1971.) i „Komorni koncert“ (1969.-70.), te dva djela za solističke instrumente praćene komornim sastavima: „Koncert za klavir“ (1985.-88.) te premijerna snimka „Mysteries of the Macabre“, parafraza na tri arije Šefa tajne policije iz opere „Le Grand Macabre“, izvorno skladana za koloraturni sopran i komorni orkestar (1974.-77.), a na ovoj ploči predstavljena u aranžmanu za trubu Elgara Howartha, prvog dirigenta ove Ligetijeve opere iz Stockholma 1978. godine. Drugi disk donosi četiri velike orkestralne kompozicije, koje Ligeti stvara po dolasku na Zapad: „Apparitions“ (1958.-59.) - u premijernoj snimci (!), potom „Atmosphères“ (1961.), „Lontano“ (1967.) te „San Francisco Polyphony“ (1973.-74.), djela „vrlo različita po karakteru, koja ilustriraju moju potragu za novim, jedinstvenim i ekstremnim rješenjima“. Disk posve neočekivano, zaključuje „Rumunjski koncert“ za orkestar iz 1951. godine, nastao u Bukureštu u autorovoj dvadeset i šestoj godini života. Treći disk predstavlja dva velika koncertantna ostvarenja: rani „Koncert za violončelo“ (1966.) i kasni „Koncert za violinu“ (1992.), te dvije vokalno-instrumentalne skladbe u premijernim snimkama: „Clocks and Clouds“ za 12 ženskih glasova i

komorni ansambl (1973.) te „Sviralama, bubnjevima, gudalima“ za *mezzosopran* i četiri udaraljkaša (2000.) na tekst virtuoznoga mađarskog pjesnika Sándora Weöresa. Pretposljednji nosač zvuka napokon predstavlja i „Rekvijem“ (1963.-65.), a usto i „Hamburški koncert“ za rog i komorni orkestar uz četiri obligatna prirodna roga (1998.-2002.), potom „Dvostruki koncert“ za flautu, obou i orkestar (1972.) te „Ramifications“ za 12 gudača (1968.-69.). Posljednji disk započinje živim snimkama „Avantura“ i „Novih avantura“ za tri pjevača i sedam instrumentalista (1962., 1965.), a slijedi ih spomenuta elektronička „Artikulation“ (1958.). Album zaključuje više ranih, pa i vrlo ranih Ligetijevih djela: osam stavaka iz „Musice ricercate“ (1950.-53.) u obradbi za bajan Maxa Bonnaya, „Sonata za violončelo solo“ (1948., 1953.), te „Fanfare orijaške kornjače“ za trubu solo (iz scenske glazbe za kinesko kazalište lutaka, 1950.), „Balada i ples“ na rumunjske narodne napjeve (1950.) te „Stari mađarski dvorski plesovi“ za flautu, klarinet i gudače (1949.).

Tamo gdje je Philharmonia sasvim neočekivano „pala“, Berlinska filharmonija nudi vidno motiviran(ij)e snimke Ligetijeva orkestralnog opusa i „Rekvijema“. Orkestar predvođen Nottom izvodi majstorovu glazbu zapanjujućim razumijevanjem i predanošću, razvijajući u punini raskošnu paletu autorova raznolikog i maštovitog zvukovnog svijeta i tonskih nijansi. Mahom žive snimke gotovo ničim ne odaju kako nisu realizirane u studiju, osim vitalitetom i puninom svirke koja je u njima zabilježena.

Posebno mjesto, ipak, zaslužuju već spominjani članovi ansambala Asko i Schönberg pod vodstvom de Leeuwa, jer oni nose cjelokupno breme ovoga izdanja sa čak 13 redom nosivih opusa od ukupno 25 okupljenih

Ligeti-projektom. Ne ističe slučajno sam Ligeti kako njegova glazba zahtijeva izvođačku spremu koja „graniči sa zdravom pameti“. Ovi ansambli hrabro prihvaćaju izazove Ligetijevih partitura bez zadržke, pa ako je, stoga, po nečemu Teldecovo značajno izdanje doista „projekt“, onda je to i prije svega zato jer je to „Ligeti-Leeuw-Asko-Schönberg“ projekt!

Za uloge solista odabrani su mahom dugogodišnji Ligetijevi suradnici i redom prvorazredni interpreti - u mnogim slučajevima nefokusirani isključivo na suvremenu glazbu! Jedan, međutim, od ovih „fokusiranih“ bez sumnje je izvanredni Siegfried Palm, koji nezamislivom paletom tonskih, izražajnih i tehničkih mogućnosti utapa svoj violončelo i ponovno s njime izranja iz zvuka komornog orkestra u „Koncertu za violončelo“. A podjednako „fokusiran“ jest i Palmov njemački kolega violinist Frank Peter Zimmermann, koji vratolomnom svirkom do krajnjih granica potencira virtuoznu ćud svojega glazbala. Vjerni Ligetijev pratitelj Pierre-Laurent Aimard tumači solističku dionicu u skladateljevu antologijskom „Klavirskom koncertu“. Iako je već ranije zabilježio ovu izvanserijsku kompoziciju nova snimka pokazuje se još interpretativno uvjerljivijom, u sugestivnosti plastičnijom i muzički punokrvnijom. Veliku pozornost zaslužuje i tumačenje briljantne hornistice Marie Luise Neunecker u tehnički i glazbeno krajnje zahtjevnom „Hamburškom koncertu“. „Dvostruki koncert za flautu i obou“, izrazito zagasitoga kolorita i krajnje dramatičnoga naboja, nalazi izuzetne tumače u nizozemskom flautistu Jacquesu Zoonu i velikom švicarskom oboistu (a danas i skladatelju te dirigentu) Heinzu Holligeru, dok „Misterije

Macabrea“ izvodi prvi trubač Concertgebouw orkestra i član Asko ansambla Peter Masseurs. ^udesne glasovne mogućnosti pokazuju Sarah Leonard, Linda Hirst i Omar Ebrahim u opskurnim „Avanturama“ i „Novim avanturama“, dok mogućnosti bajana vrlo dobro iskorištava francuski harmonikaš Max Bonnay u obradbama osam stavaka iz „Musice ricercate“. Izdvojeno mjesto u izdanju u cjelini zaslužuje, pak, rana „Sonata za violončelo solo“, koja će nakon proživljenog i silovitog tumačenja Davida Geringasa zasigurno pronaći svoj put i do šire javnosti. Iako će svatko na ovom izdanju imati prigodu birati vlastite „favorite“, bez sumnje pravi zvukovni biser Ligetijeva opusa i ovoga izdanja jest evokativna vokalno-instrumentalna „Satovi i oblaci“ u kojoj glasovne dionice izvode članice Cappelle Amsterdam, a nebrušeni dijamant, s druge strane, bukolika je „Sviralama, bubnjevima, gudačima“ u superiornoj izvedbi prvorazrednih „mađarskih snaga“ u projektu, *mezzosopranistice* Katalin Károlyi i udaraljkaškog ansambla Amadinda.

Ligetija od početka skladateljske karijere krasi prirodni melodijski talent (koji će se kasnije „rascvjetati“ u mikropolifoniju); tankočutni osjećaj za zvukovne boje i nijanse (Ligeti je bio više nego izvanserijski orkestrator, a zanimljivo je da je studirao kod Respighijeva učenika Ferenc Farkasa); te raskošni muzikalitet praćen superiornom intelektualnom kontrolom svih parametara glazbe. Ovim sastavnicama valja potom dodati jedno zrno oštromne duhovitosti poput one Lewisa Carrolla; a usto i drugo zrno sklonosti fantastičnom, nadnaravnom, jezovitom, pa i apokaliptičnom, koje je Ligeti dijelio s Brueghelom, Boschom, Dürerom ili Stanleyjem Kubrickom, primjerice.